

Predgovor

Region po kompleksnosti i interdisciplinarnosti značenja predstavlja poseban fenomen koji je u žiži interesovanja recentnih političkih ali i društveno-naučnih stremljenja. Regionalizam označava pobunu različitosti naspram homogenosti, nezadovoljstvo protiv centralističke države, otpor heterogenog naspram despotskog izjednačavanja, predstavlja traženje dostojanstva za različitost. On nas poziva da uzmemo u obzir ono što se ne uklapa u diktatorsku celinu i opire se kulturnom monolitizmu i kulturnoj asimilaciji. Iza njega stoji multikulturalna pozadina koja traži nove forme institucionalizacije. Po svojim ambicijama želi biti više od pukog geografskog koncepta ili od mehaničkog skupa lokacija na mapi, zapravo cilja na drugačiju organizaciju političkog, ekonomskog i kulturnog života. Naravno, niti je on novi pojam, niti se prvi put dešava da se ispisuje na zastave političkih subjekata. No, sasvim je sigurno da u sklopu postojećih tendencija u Zapadnoj i Istočnoj Evropi region i „izam“ koji se vezuju za njega zadobivaju posebnu aktuelnost.

Koje tendencije uslovljavaju takvu vrstu aktuelnosti regiona i regionalizma u kontekstu postojeće epohe — epohe karakteristične po intenciji opisutjenja projekta-Evrope i postkomunističkog „pokreta“?

Prevashodno valja reći da regionalizam sa svojim širokim spektrom značenja, tangira sva bitna pitanja epohe. Naime, mora se videti da je modernitet, koji omeđuje sociokulturni okvir epohe, na prekretnici: u dispoziciji su pitanja koja se odnose na njegove vrednosti i norme. To jest, u dispoziciji je ekonomski rast, odnos političke i ekonomske sfere, odnos nacionalne i pravne države, ekonomskog globalizma i nacionalno-državnog partikularizma (kao oblika dvoznačnog odnosa univalizma i partikularizma), odnos civilnog društva i države, odnos Istočne i Zapadne Evrope (i Srednje Evrope), način organizacije vremena i prostora, odnos modernističkih tendencija i premodernih recidiva (ponajviše, dakako, u Istočnoj Evropi), mogućnost demokratije na lokalnom i drugim nivoima u sklopu

preduzeća (aspekti socijalne demokratije u preduzeću); u dispoziciji su šanse demokratije na makro i mikro planu, odnos nacionalnog bića i nadnacionalnih programa itd. Regionalizam kao samorefleksija različitosti i „mirkodiskursa“ mora imati na umu sva navodena pitanja da bi postao doista aktuelni projekat. Pri tome, regionalizam ne označava sam po sebi pozitivnu perspektivu, kao što ni puko naglašavanje drugosti ne nosi u sebi, takoreći automatski, „višak“ onog boljeg. On može posredovati protivurečne tendencije, na primer regionalno zatvaranje koje bi predstavljalo opasnost koja je slična nastrojenju monološke kulture nacionalne države. Isto tako, pod plaštom regionalizma kao političkog projekta se može proturati i agilni etnički kolektivizam. Ali, regionalizam kao kritička svest koja se suočava sa bitnijim pitanjima epohe i na utapa se u plitki provincijalizam i u agresivni populizam može omogućiti retematizaciju istih pitanja u novom svetlu.

Pitanja vezana za region intenzivno iskrsavaju upravo u našem podneblju gde etnički, kulturni, tradicijski i drugi aspekti, dakle, etnička, kulturna, ekonomska i politička konfiguracija i istorijsko određenje uslovljavaju nužnost sistematičnog bavljenja sa problemima regionalizma. Naš prostor je, dakle, ispresecan etničkim, kulturnim i drugim razlikama, koje su se čak umnožile u postkomunističkoj eri, jer su se pojavile i takve razlike koje su pre bile potisnute. One su postale preteće, jer je neizvesno da li mogu u sadašnjim okvirima imati neophodni institucionalni izraz. Pri svemu tome, doduše, javljaju se neke slične dileme kao i u slučaju projekta-Evroe, ali u različitim vidovima. Radikalni komunizam je posredstvom strategije homogenizacije sveo regionalizam na provincijsko pitanje, na kvazi-autonomiju u sklopu dozvoljenog političkog prostora, znači podredio ga je postojećim političkim značenjima. Region je tamo bio sve samo ne spontana kreacija regionalnih kulturnih i političkih grupa ili rezultat delanja subjekata civilnog društva: pre je on postojao kao dirigovani i kontrolisani prostor-isečak homogenizovane celine. Postkomunistički period, pak, postavlja probleme regionalizma iznova, kao pitanje mikro-diskursa, odnosno demokratije na različitim nivoima. Poznato je da postkomunistička društva u mnogim domenima pokazuju kontinuitet sa predašnjim stanjem, no ni — „očigledne!“ — razlike se ne smeju prenebregavati. Sada se, između ostalog, dileme javljaju u senci totalitarnih ambicija nacionalne države koja visi kao Damoklov mač nad stanovnicima Istočne Evroe. Ona praktikuje nastojanje jednog paternalističkog subjekta sa novim merama homogenizacije i nipodaštavanja različitosti.

Autori ovog zajedničkog rada su pokušali da se suoče sa problemima regionalizma na osnovu ubeđenja da se regionalizam može tumačiti kao šansa za postkomunistički period samo ako se tretira u sprezi sa kriterijumima otvorenog društva. Striktno rečeno, kriterijumi otvorenog društva ne mogu zaživeti bez promišljanja suštinskih aspekata regionalizma i *vice versa*. Tome su posvećene brojne stranice rada: artikulacija načela povezivanja regionalizma i kriterijuma otvorenog društva se sprovodi povodom „etosa autonomije“ (Slobodan Beljanski), povodom markiranja elemenata civilnog društva u „postsocijalizmu“ (Nenad Dimitrijević) i povodom elemenata socijalne demokratije u najširem smislu reči i posebno u preduzeću (Aleksandar Molnar i Dragan Golubović). Isto načelo je prisutno pri razmatranju kritičkih potencijala regionalizma u odnosu na ofanzivu sprovedenu od strane nacionalnodržavne organizacije života u postkomunizmu i pri ocenjivanju šansi u pogledu smirivanja etnocentričkih zahteva u Centralnoj i Istočnoj Evropi (Alpar Lošonc). Tretiraju se i različiti oblici regionalizma koji moraju biti fleksibilni da bi odgovarali strujanju razlika. Puls regionalnih kodova i sukob civilizacijskih matrica se istražuje u delu Danila Kiša koje je duboko utkano u kulturni i civilizacijski kontekst Vojvodine i u kontekst šireg regiona Srednje Evrope (Svetislav Jovanov).

Valja, dakle, prihvatiti izazov regionalizma jer nam on može pomoći u prevrednovanju mnogih tradicionalnih gledišta.

Alpar Lošonc